

juni 1997

Bandkeramiek te Berg a/d Maas, gemeente Stein

W.P.A.M. Hendrix

Inleiding

Sinds het verschijnen van de "Voor-geschiedenis van Z-Limburg" van H.J. Beckers en G.A.J. Beckers (1940), is er steeds op diverse verspreidingskaartjes van Bandkeramische vindplaatsen in Z-Limburg een vindplaats van deze cultuur aange-

sche cultuur konden de toenmalige onderzoekers echter niet verzamelen.

Het betreffende huis in de kelder waarvan de verkleuring is waargenomen moet in de jaren dertig zijn ge-

wand van een rioleringsleuf ontdekte. Deze rioleringsleuf was gegraven in het kader van het bouwrijpmaken van het uitbreidingsplan "Pastoor Eijckplan" te Berg a/d Maas, gelegen tussen de Pastoor Eijckstraat in het westen en het Julianakanaal in het oosten (zie Fig.1). Inmiddels heeft de straat waarin de vondsten zijn gedaan de naam "Achter de Hegge" gekregen, het oude toponiem voor dit gebied. Enkele dagen later vond ik op enige afstand een duidelijke Bandkeramische kuil.

De vindplaats kan worden aangeduid met de coördinaten 182,12/334,95. De voorwerpen van deze vindplaats kregen de code StBe91X en zijn opgenomen in de collectie van de auteur.

Het betreffende terrein was voordien in gebruik als weiland/boomgaard. De enorme hoeveelheid wortels in de bovengrond getuigen hiervan.

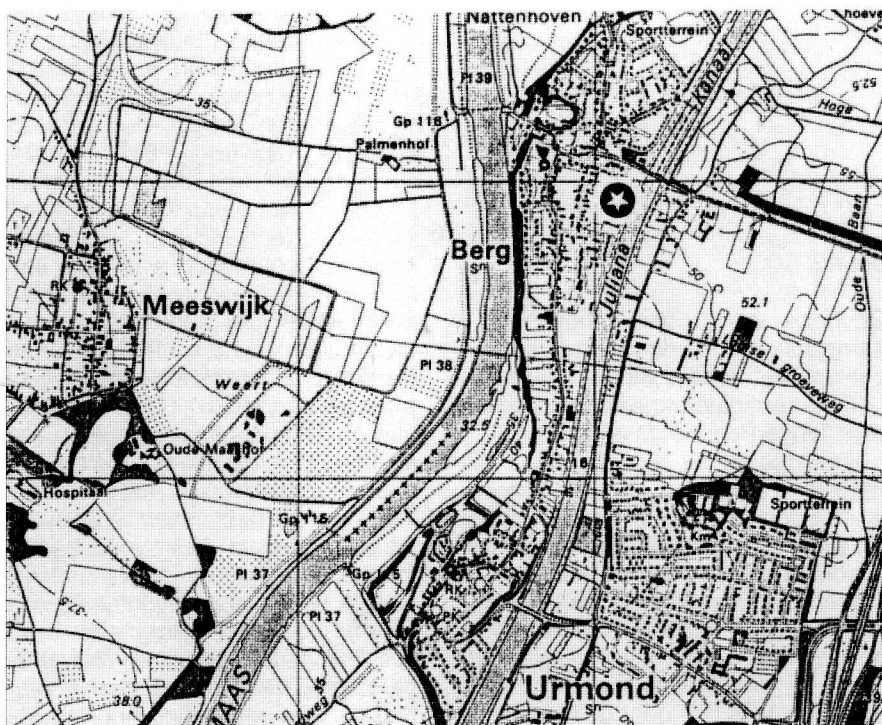

Fig. 1: Ligging van de vindplaats van Bandkeramiek te Berg a/d Maas, gem. Stein.

geven in Berg aan de Maas (gemeente Stein). Het is een nogal solitair liggende site in het noordwestelijk deel van het nederzettingengebied Graetheide. Beckers & Beckers, die in 1940 de resultaten van hun archeologisch onderzoek in de jaren twintig en dertig publiceerden, geven slechts zeer beperkte informatie over de vindplaats Berg. Ze vermelden namelijk een door hun waargenomen Bandkeramische "hut" "In kelder bouw huis in Berg-Urmond". De auteurs geven aan dat deze "hut" niet nader kon worden onderzocht. Inmiddels weten we dat de door Beckers genoemde "hut" een Bandkeramische afvalkuil moet betreffen, die meestal vanwege hun specifieke kleur door ervaren veldonderzoekers goed kan worden herkend. Vondstmateriaal voor eenduidige toewijzing aan de Bandkerami-

bouwd. In de "Nabeschouwing Bandkeramiek" geven de auteurs verder aan dat de site "in de kom van Berg" ligt. Een nauwkeurige plaatsbepaling geven Beckers & Beckers helaas niet, zelfs een straatnaam ontbreekt. Ook is deze vindplaats helaas niet op hun overzichtskaarten weergegeven.

Behalve voorgaande vage waarneming uit de jaren dertig is in Berg aan de Maas sindsdien geen enkel spoor van de Bandkeramische cultuur (LBK) aangetroffen. Dit ondanks het verschijnsel dat in de jaren na de 2^e wereldoorlog het dorp aanzienlijk is uitgebreid, zoals alle plaatsen in de Westelijke Mijnstreek.

Totdat ik in oktober 1991 een concentratie aardewerkscherven van Bandkeramische herkomst in de

Kuil 1

De eerstgevonden schervenconcentratie bevond zich op ca.0,80 m onder maaiveld. Hier was geen grondverkleuring (meer) waar te nemen, zoals zich normaliter een kuil aftekent. De scherven bevonden zich in de vaste lichtgele löss, over een wandlengte van ca.2,50 m en een laagdikte van ca.0,30 m. Met veel moeite konden de vondsten uit de uitgedroogde en zeer harde leemwand worden gestoken. Onder de schervenconcentratie was de grond lichtrood en erg vast. Slechts weinig houtskool was erin aanwezig. Op genoemde diepte bevonden zich enkele keien en weinig grind.

De vondsten kregen de code StBe91X-1 en omvatten de volgende voorwerpen (zie Fig.2):

Dunwandig versierd aardewerk:

- 1 versierd wandfragment, type DIII (Fig.2.3),
- 1 versierd wandfragment, type DII of DIII (Fig.2.4),

Grofwandig aardewerk (1 cm²):

- 1 wandfragment met een grote spitsvormige knobbel (Fig.2.1),

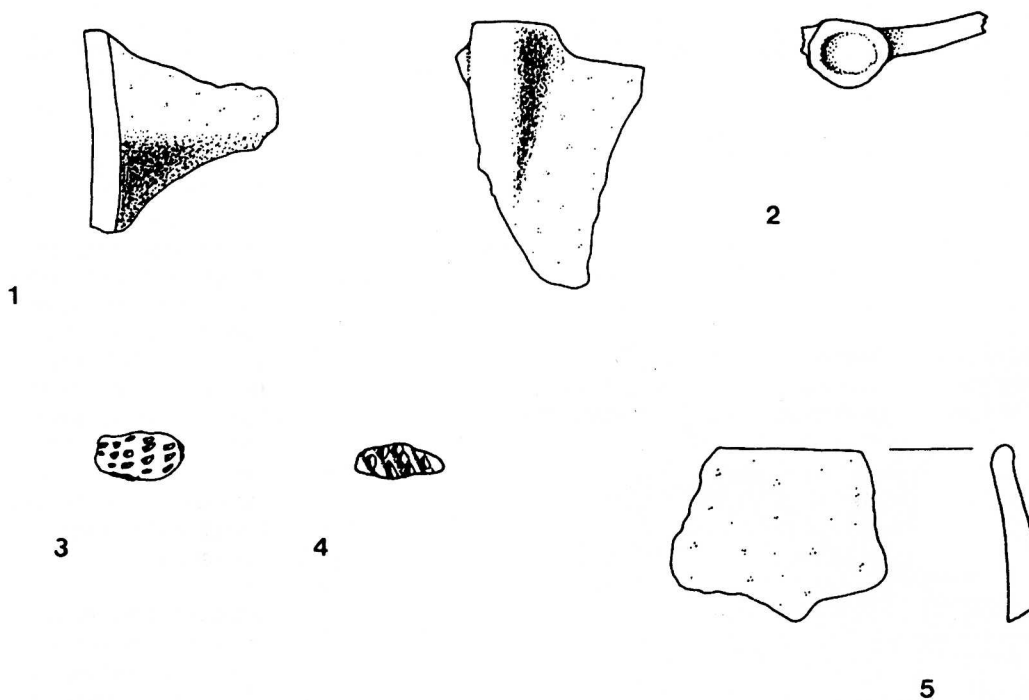

Fig. 2: Vondsten uit kuil 1 (StBe91X-1). Schaal 1:2.

- 1 randfragment met lange verticale randknobbel, van boven del- of komvormig ingedrukt (Fig.2.2),
- randfragment (Fig.2.5),
- 3 randfragmenten en 22 wandfragmenten.

Vuursteen:

- een afslag van kern,
- een groot stuk vuursteen uit het Maasgrind met bewerkingssporen.

Overig:

- een brokje roodverbrande en scherp gebroken kwartsiet,
- een kwartsiet, afgerond en grof.

In figuur 2.2 is een verticale randknobbel weergegeven die van boven del- of komvormig is ingedrukt. Modderman (1970) geeft een vergelijkbaar exemplaar weer van een verticale randknobbel met kommetje afkomstig van de Bandkeramische nederzetting Stein-Keerenderkerkweg. Bij laatstgenoemd exemplaar is het kommetje groter en meer uitgesproken, maar het basisidee is hetzelfde. Aan de hand van de versiering van het begeleidend aardewerk kan het exemplaar uit Stein geplaatst worden in de voorlaatste fase van de Jonge Periode (fase IIc). Dergelijke knobbels vormen een zeldzaam verschijnsel (Modderman 1970). De functie van het vaatwerk met een dergelijk komvormige randknobbel is niet geheel duidelijk; een ritueel karakter wordt niet geheel uitgesloten.

Op basis van de versiering op het aardewerk en de verticale randknobbel kan met behulp van Modderman (1970) een datering worden gegeven: Jonge Periode (fase IIa-IIId).

Kuil 2

Op ruim 11 m afstand van het eerste vondstcomplex was een kuil doorgraven die zich duidelijk als bodemverkleuring aftekende in een lichtbruine toon met brokjes verbrande leem en veel houtskool. De rioleringsleuf was hier door de kuil heen getrokken, zodat aan weerszijden in

de sleufwand een verkleuring aanwezig was (breedte sleuf ca. 1 m). Op de bodem van beide kuilresten was een laagje houtskool aanwezig. Beide verkleuringen werden ingemeten en ingetekend (zie Fig.3). In de oostwand bedroeg de lengte 1,30 m met veel houtskool in het onderste en zuidelijk gedeelte (houtskoolband op bodem). In de westwand was deze verkleuring over een lengte van 0,70 m aanwezig. Een verbindingslijn tussen de centra van beide kuilresten heeft een richting zuidwest-noordoost, waardoor een toekenning als een afvalkuil parallel aan een gebouwwand niet in aanmerking komt. Deze lopen immers in oostwestelijke richting of zuidoost-noordwest. De lengte-as van de Bandkeramische gebouwen is immers zuidoost-noordwest tot oost-west gericht.

De kuil bevatte veel vuursteenafslagjes en -splinters. Direct zuidelijk van de verkleuring bevond zich een recente bodemverstoring: een afvalkuil met veel houtskool en divers recent afval. Deze recente verstoring had de LBK-verkleuring net niet geraakt.

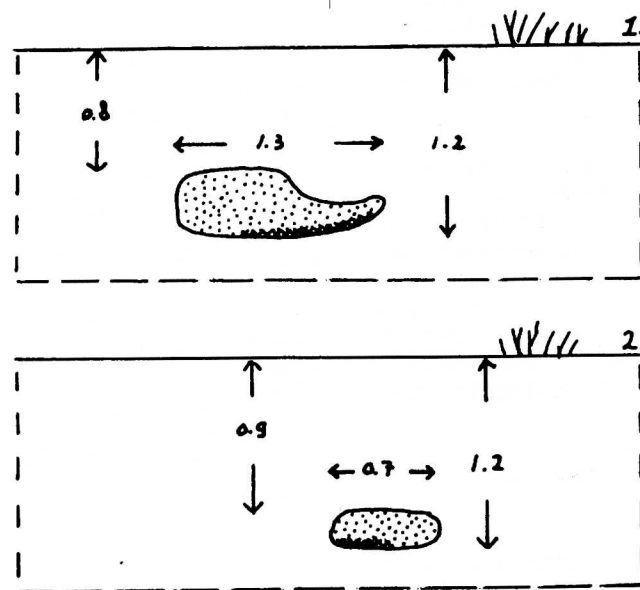

Fig. 3: Profielen over kuil 2 (1 = oostwand rioleringsleuf; 2 = westwand rioleringsleuf). Schaal 1:20.

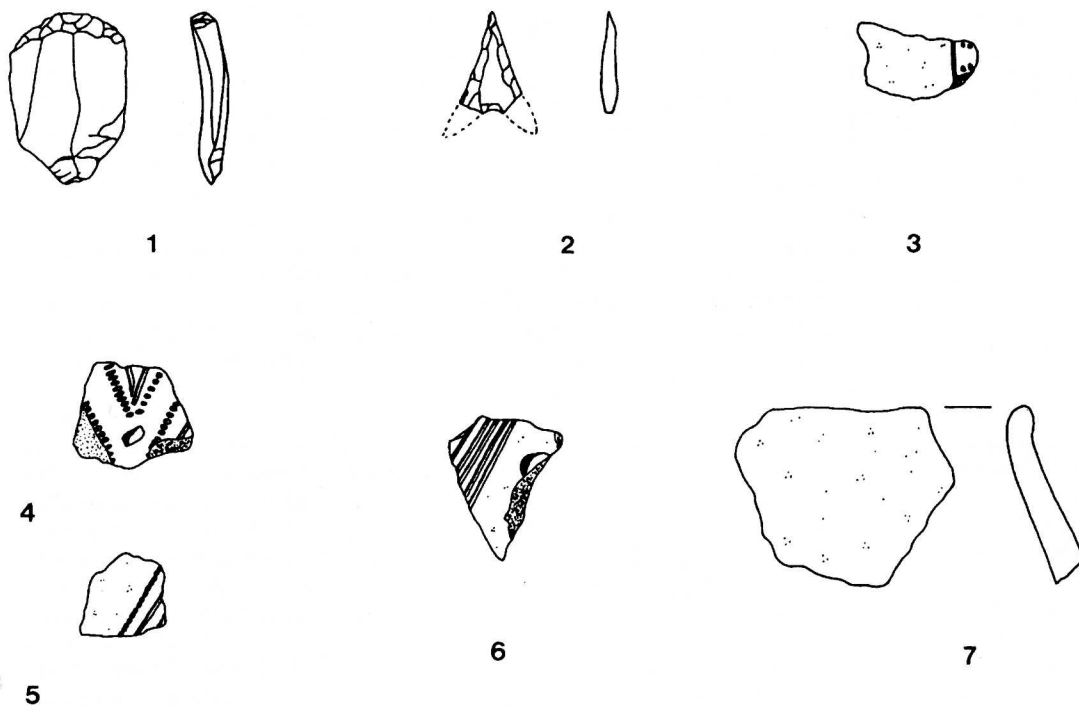

Fig. 4: Vondsten uit kuil 2 (StBe91X-2). Schaal 1:2.

De voorwerpen uit deze kuil kregen de code StBe91X-2 en bestaan uit (zie Fig.4):

Dunwandig aardewerk:

- 1 versierd wandfragment, type All (Fig.4.6),
- 1 versierd wandfragment, type Ell (Fig.4.4),
- 1 versierd wandfragment, type Ell (Fig.4.5),
- 1 versierd wandfragment, type D (Fig.4.3),
- 1 groot wandfragment zonder versiering,
- 7 zeer kleine wandfragmenten zonder versiering,
- 1 zeer klein versierd wandfragment, type A,

Grofwandig aardewerk (1 cm²):

- 5 wandfragmenten,
- 3 randfragmenten (o.a.Fig.4.7)
- 2 randfragmenten met kleine bolvormige knobbels,

Vuursteen:

- 1 krabber (Fig. 4.1),
- 1 spits met beschadigde basis (Fig.4.2),
- 1 klingfragment,
- 21 afslagen en splinters,

Overig:

- 10 merendeels gebroken kwartsieten,
- een grote en lange kwartsiet, mogelijk gebruikt als slagwerktuig of vijzelstamper.

Uit deze kuil werden veel grote houtschoolbrokken geborgen.

Op basis van het versierde aardewerk uit deze kuil kan eenzelfde datering worden gegeven: Jonge Periode (fase IIa-IIc).

Overige waarnemingen

Als strooivondst in de directe omgeving van deze kuil kan een relatief grote kling worden vermeld, gemaakt van vuursteen afkomstig uit het Maasgrind.

Sinds de ontdekking van Bandkeramiek werden alle grondwerken op het betreffende terrein op sporen gecontroleerd: sleuven voor gas- en waterleiding, bouwputten, funderingssleuven enz. Behalve een stukje verbrande vuursteen werd geen enkele vondst en geen enkel spoor meer waargenomen. De diepte van de sleuven voor gas- en waterleiding bedroeg 0,75 m, van de bouwputten 0,50 m en van de funderingssleuven 0,70 m. Het is mogelijk dat de vondsthorizont door deze werkzaamheden niet is geraakt. De beschreven vondsten werden namelijk gedaan vanaf ca.0,80 m onder maaiveld.

Interpretatie

Door onderhavige vondsten is onomstotelijk vastgesteld dat Band-

keramiek in Berg a/d Maas aanwezig is. Beckers & Beckers (1940) gaven hiervoor reeds een indicatie. Een relatie tussen de vindplaats uit de dertiger jaren en de huidige vindplaats is niet te geven vanwege het ontbreken van de exacte gegevens van de locatie uit de dertiger jaren. Mogelijk is de waarneming van Beckers gedaan in de Julia-nastraat, de Kerkstraat of de Pastoor Eijckstraat.

De gevonden sporen duiden op Bandkeramische bewoning uit de Jonge Periode. Hierbij valt op dat deze sporen zich op grotere diepte bevinden dan we van el-

ders in het Graetheidegebied gewend zijn. In de bodem van maaiveld tot aan de 0,80 m diep gelegen kuilen werden geen vondsten gedaan. Mogelijk dat in de loop der eeuwen hier colluvium is afgezet. Dit colluvium kan afkomstig zijn van het oorspronkelijk aan dit terrein grenzende hoger gelegen gebied in het noordoosten, momenteel ten oosten van het Julianakanaal gesitueerd (zie Fig.1). Een vergelijkbaar fenomeen is bekend van Stein en Sittard. Hier bevond zich de leesbare diepte van de Bandkeramische verkleuringen ook relatief diep onder maaiveld. In Elsloo en Geleen waren de Bandkeramische verkleuringen op een diepte van 0,30 tot 0,40 m, hoogstens 0,50 m, duidelijk leesbaar. In Sittard en Stein bevond zich deze leesbare diepte 0,60 tot 0,65 m onder maaiveld en werd de bovengrond gevormd door een grijszwarte laag. Ter verklaring hiervan werd op de mogelijkheid van bodemverhoging door eeuwenlange plaggenbemesting vanuit de oude woonkernen gewezen (Modderman 1970). Omdat het gebied "Achter de Hegge" dicht bij de oude kom van Berg a/d Maas ligt, is het niet uitgesloten dat naast colluviatie ook plaggenbemesting een rol kan hebben gespeeld bij de mogelijke verhoging van het maaiveld. De bovengrond is hier echter niet duidelijk grijszwart gekleurd waardoor colluviatie meer aannemelijk lijkt.

Ook is opvallend dat de kuilen zich slecht aftekenden vanwege hun zeer lichte kleur. Misschien zijn de genoemde diepe ligging en de lichte kleur van de kuilen er de reden van dat tot op heden (nagenoeg) geen Bandkeramiek in Berg a/d Maas is ontdekt.

Het is niet duidelijk welk karakter de Bandkeramische bewoning in Berg a/d Maas heeft gehad. Of de bewoning heeft plaatsgevonden in de vorm van een nederzetting is (nog) niet duidelijk. Waarschijnlijk dat op het betreffende terrein meerdere sporen in de diepere ondergrond aanwezig zijn maar dat deze niet zijn aangegraven. Indien men rekening houdt met de "hut" die Beckers in de dertiger jaren in deze plaats heeft aangetroffen, mag niet worden uitgesloten dat meerdere LBK-bewoningssporen aanwezig zijn tussen de onderhavige vindplaats en de westelijk gelegen oude dorpskom van Berg. Hiervoor komen in aanmerking bijvoorbeeld de tuinen omsloten door de Pastoor Eyckstraat, de Steenweg, Achter de Hegge en de Steegstraat.

Door onderhavige vondst heeft de Bandkeramische vindplaats te Berg a/d Maas, steeds weergegeven op verspreidingskaarten in de afgelopen 50 jaar, eindelijk inhoud gekregen.

Literatuur

Beckers, J.H. & G.A.J.Beckers, 1940. Voorgeschiedenis van Zuid-Limburg. Maastricht.

Modderman, P.J.R., 1970. Linearbandkeramik aus Elsloo und Stein. *Analecta Praehistorica Leidensia* III Leiden.